

BÓDVARÁKÓ

Településképi arculati kézikönyv

2017



MUNKAKÖZI



BÓDVARÁKÓ

Településképi arculati kézikönyv

2017

IMPRESSZUM

KONCEPCIÓ: Dobos Péter, települési főépítész

BÓDVARÁKÓ ÖNKORMÁNYZAT

3765 Bódvarákó, Szabadság utca 16.

Telefon: 48/ 455-001; Polgármester: Farkas Árpád korjegyzo@perkupa.hu

Települési főépítész: Dobos Péter

KÉSZÍTETTE: Boros Márk, Csonka Zsófia, Dobos Péter, Koleszár Krisztián

FOTÓ: Boros Márk, Csonka Zsófia, Csonka Sára, Dobos Péter, Koleszár Krisztián,

Tóth Dávid Levente

A kiadványban felhasználásra kerültek a Próba Településképi Kézikönyvek egyes elemei, továbbá Koleszár Krisztián, Edelény és térsége (Budapest, CEBA Kiadó, 2004, 160 p.) c. művének részletei és a Lechner Tudásközpont ábrái.

Készült Bódvarákó község Önkormányzatának megbízásából, a településképi védelméről szóló 2016. évi LXXIV. törvény rendelkezései szerint.

MINDEN JOG FENNTARTVA: Várdob Bt.

FELELŐS KIADÓ: Várdob Bt., Miskolc, 2017

Tartalom

Bevezetés		1
Bódvarákó bemutatása		3
Örökségünk		6
Bódvarákó különböző építészeti karakterterületei		Hiba! A könyvjelző nem létezik. 10
	Műemléki terület	11
	Történeti településrész	13
	Üdülő terület	14
	Mezőgazdasági terület	15
Építészeti ajánlások		16
	Hagyományos falukép	16
Történeti településrész		17
	Az épület nagysága, alaprajzi elrendezése	17
	Beépítési mód, telepítés	18
	Terepalakítás	19
		19
	Tetőforma- Tetőhajlásszög	20
	Tetőhéjazat, eresz	21
	Falazati anyagok (a történelmi településrészen)	22
	Vakolatok, színhasználat	23
	Tornácok	27
	Ajtók, ablakok	29
	Épületen megjelenő gépészeti és elektromos berendezések, felépítmények	31
	Kerítések	32
	Járdák, kerti burkolatok	34
	Meglévő épületek komfortosítása	34
	Részletek, anyaghasználat	35
	Kertek	36
	Növények	37
	Kutak	40
	Gazdasági épületek	41

Üdülőterület	44
Utcák, közterek	46
Összegzés	47
BÓDVARÁKÓ KARAKTERÜLETEI	11

Bevezetés

„Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne” Tamási Áron e jól ismert mondatából kiindulva érdemes azon elgondolkoznunk, mi teszi otthonunkká a települést, ahol élünk, a házat amelyben lakunk? Lakóközösség, családtagok, barátok, történetek, mesék, képek, formák, anyagok, hangok, ízek, illatok mind-mind hozzájárulnak ahhoz, hogy valahol otthon érezzük magunkat, elmondhassuk „földiek” vagyunk. Másként fogalmazva: ott vagyunk otthon, ahol harmóniában érezzük magunkat Istennel, embertársainkkal, az állat- és növényvilággal, az anyafölddel, és az abból kilakatott épített, tárgyi és szellemi örökséggel.

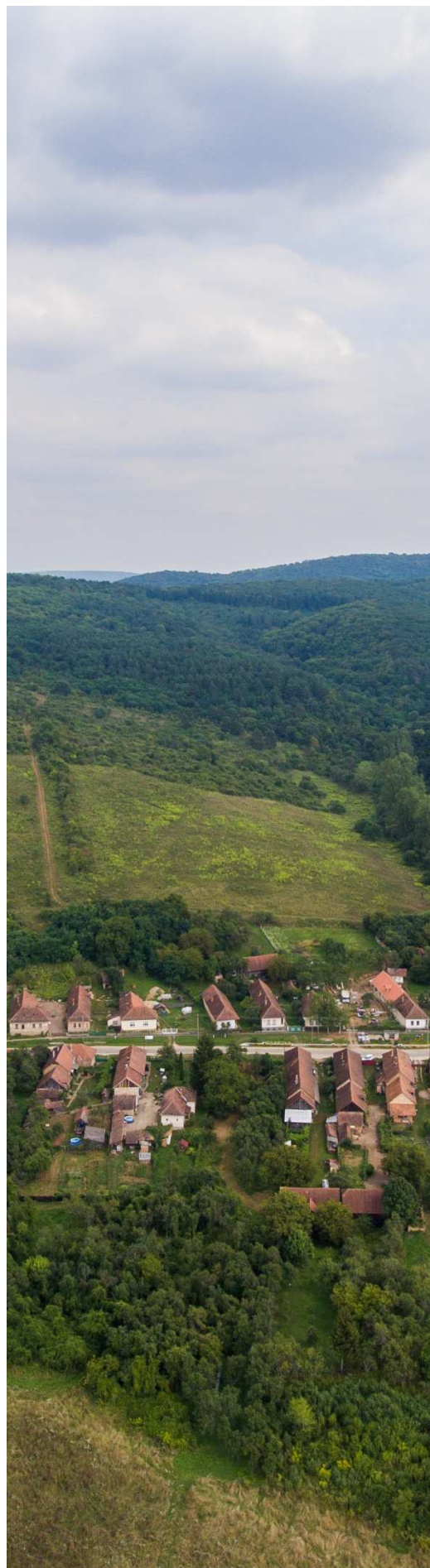
A magyar közgondolkodásban évszázadokon keresztül megkérdőjelezhetetlen érték volt a saját hagyományokkal bíró közösséghez való tartozás, amit a magyar nyelv helyhez kötődő fogalmakkal is kifejez: a megállapodott ember házas, gazda a birtokán. Szemben a sehonnaival, a gyűttmentel.

A magyar falu évszázadokon át szervesen fejlődött, ha voltak is megrázkódtatások, - török-tatár dúlás, háborúk, járványok, - a faluközösség újra éledt, hagyománya töretlen volt.

Ebben a folyamatban csak a II. világháború utáni időszak jelentett törést, ami végső soron a hagyomány teljes megtagadását jelenti. Az új társadalmi berendezkedés az ezer éves rendet igyekezett „végkép eltörölni”. Az önálló gazdálkodás megszüntetése az erőszakos kollektivizálással, az ipari központokba történő költözés vagy jobb esetben ingázás, a központosított oktatási intézmények, a néphagyomány háttérbe szorítása, a hitélet megszüntetési kísérlete, mind-mind a falu életerejének derékba törését jelentette. Ezzel társult a hagyományos falukép teljes átalakítása, a helyi jellegzetességet felváltó, Soprontól-Záhonyig egyazon kaptafára épített kádárkocka, majd a 80-as évek falusi létformától idegen emeletes nagyházai, végül a 2000-es évek aktuális divathullámot követő, sem egymásra, sem a település hagyományára nem figyelő „önmegvalósító” építkezései.

Több mint egy emberöltőnek kellett eltelnie, míg rájöttünk, ez az irány rossz, falvaink nagy része élhetetlen, a kihalás szélére, végveszélybe került. *Napjainkban sok szó és politikai nyilatkozat hangzik el a falu, a vidék gazdasági, társadalmi felemelésének szükségességéről. Szándék és ígéretetek vannak a gazdasági támogatásra, a biztonságos élet megteremtésére, a hagyományok megbecsülésére.*





De vajon van-e remény arra, „*hogy a falu visszanyeri évezredek küldetését, ami a föld megtartása és megművelése; a falu visszaveszi nemzetmegtartó képességét, ami az ország számára népesedési és szellemi aranytartalék; és a falu újratermi hagyományait, ami egészséges közösségeket jelent a hit, az önérzet és az összetartozás érzésének újraépítésével.*” ? (kiemelt rész Istvánfi Gyula *A magyar falu építészeti hagyománya c. röpiratából*)

Bár az elmúlt 40+20 év tendenciáit negatívnak tételezzük, de nem tehetjük meg nem történté azt, nem mehetünk nosztalgiával vissza a „boldog aranykorba”, nem folytathatjuk ott, ahol az abbamaradt. Meg kell találnunk az egyensúlyt hagyományörzés és modernitás között, 60-70 év kimaradt szerves fejlődését kell rövid idő alatt bepótolnunk.

A feladat nehéz, de nem reménytelen. Helyenként már érződik annak szele, hogy a vidék újra felértékelődik, az urbanizáció iránya megfordulni látszik. Mely települések lesznek azok, akik a kor kihívására megfelelő választ tudnak adni, talpon maradnak, fejlődnek, és melyek, akik újkori „pusztafaluvá” vagy szlömösödő településsé válnak?

A Települési Arculati Kézikönyv a folyamatban talán jelentéktelen eszköz, de mégis az első lépés lehet arra, hogy egy település számot vessen múltjával, örökségével és lehetőségeivel, megfogalmazza jövőképét, kézbe vegye sorsának irányítását.

Bemutatja a települést, megismerteti értékeivel, majd ezek alapján olyan építészeti ajánlásokat fogalmaz meg, amelyek lehetővé teszik az építkezni szándékozók számára, hogy olyan házat építhessenek, ami valódi büszkeséggel töltheti el, és a település képéhez illeszkedik, azt izléssel viszi tovább. Az ajánlások nem tekinthetők kötelező jellegűnek, a céljuk nem a tervezési szabadság megkurtítása, uniformizálása, hanem éppen a valós értékek megismertetése, a sokféle izgalmas lehetőség feltárása. Az unalomig másolt, giccses, sokszor import klónok helyett a település karakteréhez illeszkedő választási lehetőségek bemutatása, a nem diktált, hanem valódi szabadság megismertetése.

A kézikönyv nem egy merev, lezárt egész, hanem nyílt, folyamatos hozzászólást és változtatást lehetővé tevő kezdeményezés kíván lenni, ahogy a település története sem befejezett, hanem folyamatosan továbbíródik. Ezért, ha újabb szép ház születik, az bekerülhet, sőt be is kell, hogy kerüljön a könyvbe, hogy ezáltal is büszke lehessen rá építtetője, tervezője, kivitelezője és a település egyaránt.

Bódvarákó bemutatása

A Szalonnai-hegység Bódva-völgyre lefutó északnyugati peremén, a vasérc előfordulás miatt már korán bányászott Esztramos hegy délnyugati lejtőjének lábánál települt. Szántói és rétjei a Bódva-völgyben fekszenek, szőlői az Esztramos délnyugati lejtőit uralják. Határának erdői a Szalonnai-hegység magaslatait borítják. Bódvarákó közúton a 27-es számú főút Bódvaszilas előtt jobb kézre leágazó mellékútján érhető el. Jellegzetes Torna megyei egyutcás zsáktelepülés, innen csak földút vezet tovább Dobódél felé. Hozzá tartoznak még az Esztramos (szláv eredetű neve 'meredek' értelmű) északi oldalának nyaralói is.

A település határa érinti az Bódvarákói Nemzeti Park védett természeti területét, az Esztramoson található nyolc nyilvántartott barlangja (legismertebb az Esztramosi Földvári Aladár-bg.) – a Gömör–Tornai-karszt többi barlangjával együtt – 1995 decemberében fölkerült az UNESCO Világörökség jegyzékére.

Rákó első említését 1283-ból ismerjük, szláv eredetű neve a rák szóból származik, s rákokban gazdag vízfolyást jelöl. Az Árpád-korban a Szalonnai család birtokolta, 1340 után Szalonnai László fia Jánosnak osztották az örökösök. Hamarosan – a tornai vár fölépülése után – a tornai uradalom része lett a magát már Tornainak nevező János kezén. 1677-től a tornai uradalom örököseként a Keglevichekhez került, s maradt kezükön egészen a 20. század elejéig. 1680-ban Thököly táborozott a faluban. A törökidőszak idején elnéptelenedett. 1715-ben még lakatlan volt, ám 1720-ban már három jobbágycsalád lakta. 1720 után települt újra felvidéki szlovákokkal, akik a 20. század első felére elmagyarosodtak.



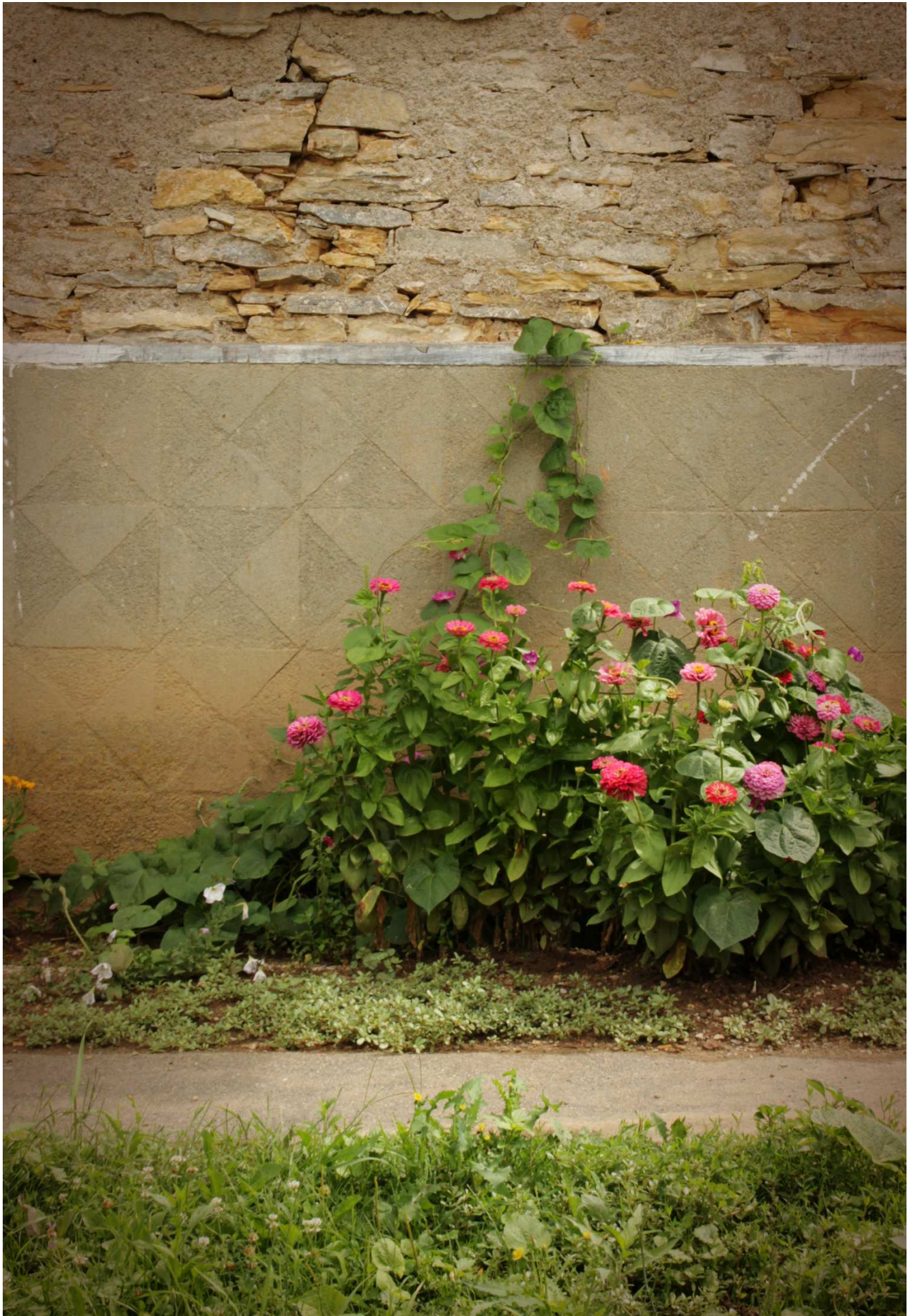
A falu fölött emelkedő Esztramos vasérctelepét már a kora középkorban és azt megelőzően az őskorban is művelhették, s majd a 18. század végén folyt ismét vasbányászat a hegyen. Ahogyan minderről egy 19. század végi forrás tudósít: „szinte a mult 1838. évben a bányászok által kiásatott emberkoponyák és csontok világosan tanusíthatnak”. Utóbb a vasérctelep a Flórián nevet kapta.

Utolsó földesura, a párbajban elhunyt gróf Keglevich István (1840–1905) politikus, operaházi és színházi intendáns volt. Trianon után kezdték el a grófi birtok maradákn, az Esztramos lábánál az üdülőtelepet kiépíteni (Pajor-féle birtok). Több kisebb hétvégi ház, nyaraló, „villa” (Kékesi-villa, Ernőfy-villa stb.), és a debreceni iskolanővérek nyaralója épült ebben az időszakban.

Az Esztramoson az 1920-as éveket követően lendült föl ismét a vasbányászat, s folytatták egészen 1960-ig, az érctelep kimerüléséig. Időközben, 1948-ban a hegy mészkövéét is termelni kezdték az ózdi olvasztók számára, mint kohászati segédanyagot. Ez a bányá egészen az 1990-es évek elejéig nyújtott sokaknak pénzkereseti lehetőséget.

Napjainkban takaros kistelepülés, sokan vásároltak itt hétvégi házat maguknak azzal a céllal, hogy ebben a csendes, rendezett faluban pihenéssel töltsék az idejüket vagy a környező Gömör–Tornai-karsztot barangolják. Mivel Bódvarákón keresztülhalad az Országos Kék Túra útvonala is, ezért jól ismerik a település nevét, szálláshelyeket is találunk itt.





Örökségünk

Bódvarákó természeti adottságai, történelmének sokszínűsége, mindenkori lakossága adja azt az identitást, ami épületei, közterületei szintjén is kifejeződik.

A település történelmi településmagja jellegzetes úti falu, központi részén orsós falumaggal (itt található a középkori eredetű református templom), a falu észak–déli futású tengelyét, főutcáját az Esztramos szoknyájának szegélye jelöli ki, erre merőlegesen futnak ki a telkek.

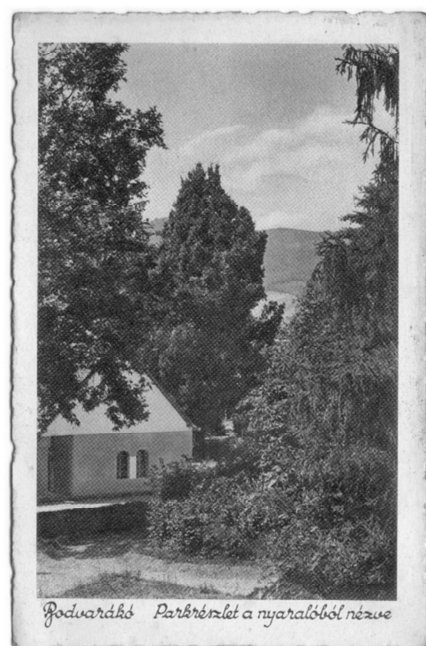
Bódvarákó mai épített környezetét (= a falu arculatát) alapvetően három történetileg kialakult, funkciójában is elkülönülő építészeti „réteg” ötvözete alkotja. Ezek:

1. A 18. században épült karakteres (köz-)épülete, a római katolikus templom és a Keglevich-kastély (feltehetően 19. századi formában) megmaradt épülete (ma polgármesteri hivatal).

2. Népi építészeti emlékek. Viszonylag nagy számú épület. Számos esetben az épületen felfedezhetők a későbbi átépítések nyomai, amik egyre komfortosabbá tették a paraszti sorban élő családok lakóépületeit. A településen jelentős a 20. század eleji épületek településképf-formáló hatása. A legújabbak a 20. század 30–40-es, sőt, 50-es éveiből valók.

3. Az Esztramos északi lábánál létrejött üdülőtelep: javarészt a monarchiabeli nyaralóvilág egyszerűbb utánérzetei, majd a mészkőbánya üzemi épületei. A település belterületén pedig alig néhány példa a 20. század második felében épült középületekre, mint a vegyesbolt vagy a ravatalozó épülete. Mindezek mellett a II. világháború után megjelentek az új formájú lakóházak, azonban itt nem igazán sok példát találni ezekre az ún. kockákra (Kádár-kockák).

Bódvarákón egy országos védettségű műemlék található, maga a római katolikus templom.



Podvardsko Parkrésztől a nyaralótól nézve

A római katolikus templom építéstörténetéről kevés adattal bírunk. 1733-ban még a reformátusok által birtokolt fatemplomról beszélnek az iratok, melynek tornyában 1659-es köriratú harang függ. 1745-ben a Keglevich gróf által visszafoglalt, igen romos fatemplom helyébe újat építettek ugyancsak fából, Szent Klára tiszteletére. A bejárat fölötti kronosztikonos tábla tanúsága szerint a jelenlegi kőtemplom 1752-ben épült Avilai Szent Teréz tiszteletére, építtetői gróf Keglevich József és Károly. (CVLTVI saCro / honorl sanCtae Thereslae / IosephVs et CarolVs / CoMItes KegLeVICs a BVzIn / eX pletate posVere) A templom régi oltárképe, mely Avilai Szent Teréz extázisát ábrázolja, a sekrestyeajtó fölött függ. Festője a bécsi származású Andreas Matthias Zallinger (1738–1805), számos konzervatív késő barokk oltárkép mestere (Hédervár, Szarvas, Pozsony: primási palotakápolna, Nagyszombat, plébániatemplom). A templom festését a rozsnói Ádám Gyula (1862?–1942) templomfestő-mester végezte el 1901-ben. A szekők rendre: a szentélyben a „Szentháromság”, körülötte a négy evangélista, a jobb felső sarokból az óramutató járásával megegyezően haladva: János (szimbólumával, sassal), Márk (oroszlánnal), Máté (angyallal), Lukács (bikával). A diadalív előtt az „Oltáriszentség”, a hajóban „Szent István felajánlja a Szent Koronát Szűz Máriának”, rajta magyar (illetve magyar vonatkozású) szentek képével: Kapisztrán Szent János, Szent Imre herceg, Szent Gellért püspök, Szent István király, Szűz Mária a gyermek Jézussal, Szent László király, Árpád-házi Szent Erzsébet, Árpád-házi Szent Margit.





Az Esztramos oldalában álló görög katolikus kápolnát 1991-ben szentelték föl Szent István vértanú tiszteletére. Építtetője Nidermayer Terézia, vagy ahogyan a helyiek szólították, „Nővér”, egykori debreceni Svetits-növendék. Főoltárának köve az Esztramos egyik elpusztult barlangjából származik.

A faluban és határában több útszéli kereszt található. Az önkormányzat által a közelmúltban újjáépített Szent Imre-kápolnája – mely az Esztramos oldalában, a régi malom fölött áll – 19. századi lehet, jelenleg benne Mária-szobrot találunk.

Szinte érintetlen főutcája napjainkig őrzi a vidék népi építészeti emlékeit, Bódvarákón maradtak több helyütt is a két világháború közötti építőízlést rövid ideig meghatározó előtornácos lakóházak, feltehetően bódvaszilasi mesterek dolgoztak ott leginkább, de a perkupai kőművesmesterek működésére is találunk szép példákat. A századfordulón épült új lakóházak itt is az amerikás kivándorlók és visszatelepedők viszonylagos jómódját példázzák.



Bódvarákó építészeti karakterterületei

Bódvarákó kis falu a Bódva-völgye szélén, hegyek tövében. Környezetében szántók, rétek, kertek, erdőkoszorúzza hegyek és a folyó található. Természeti és agrártáj.

Bódvarákó eredeti településtípusa egyutcás úti falu. Fésűs beépítéses soros telkek, kertvégi csűrök jellemzik. Központja az utcavonaltól hátravont temploma környezetében van. A falu ma ugyanakkorra, mint száz évvel ezelőtt, nem történtek új telekosztások.

Bódvarákó települést az alábbi karakterterületekre osztottuk fel:

Műemléki terület

Történeti településrész - Hagyományos falusi terület

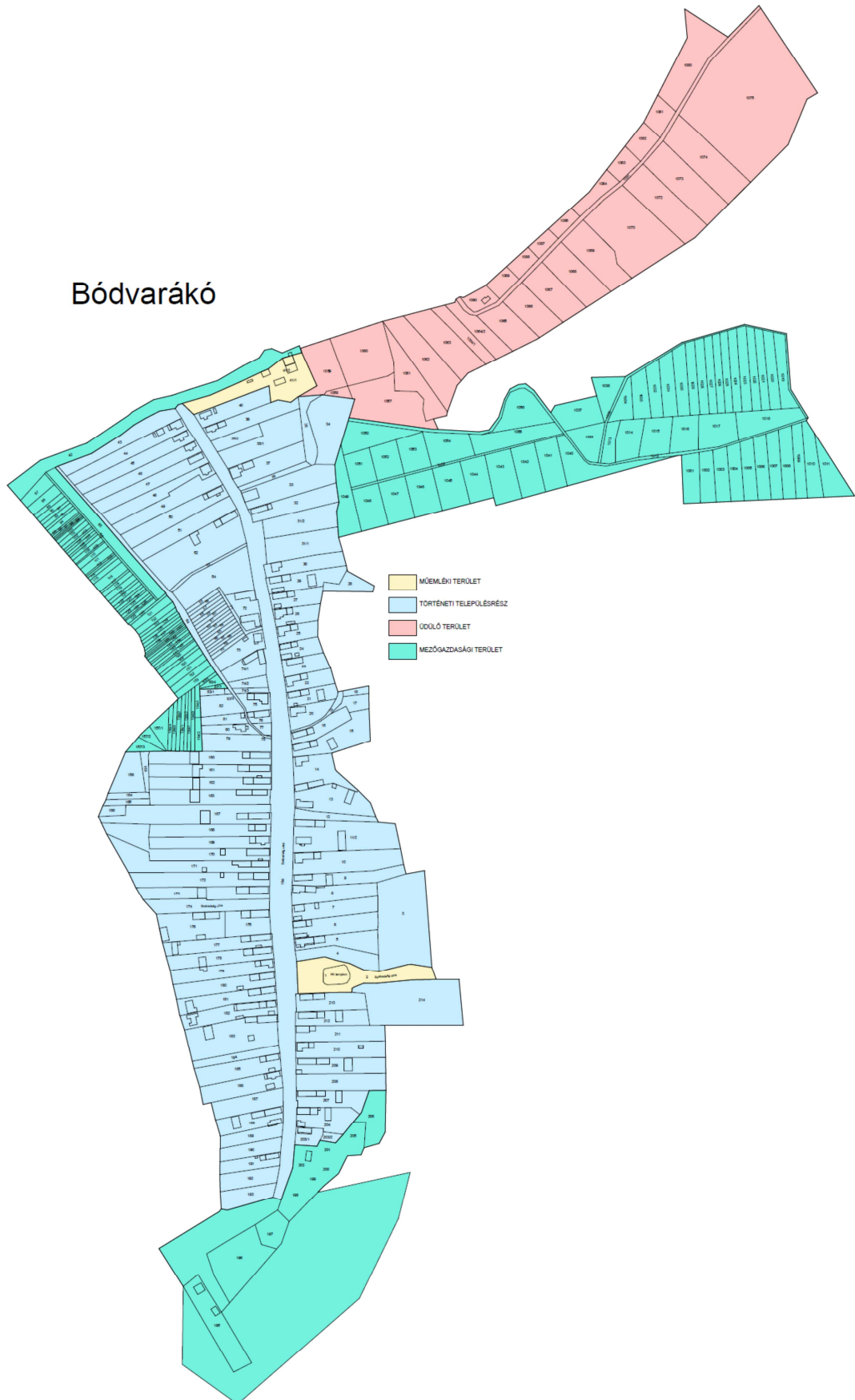
„Üdülő terület

Mezőgazdasági terület



BÓDVARÁKÓ KARAKTERÜLETEI - TÉRKÉP

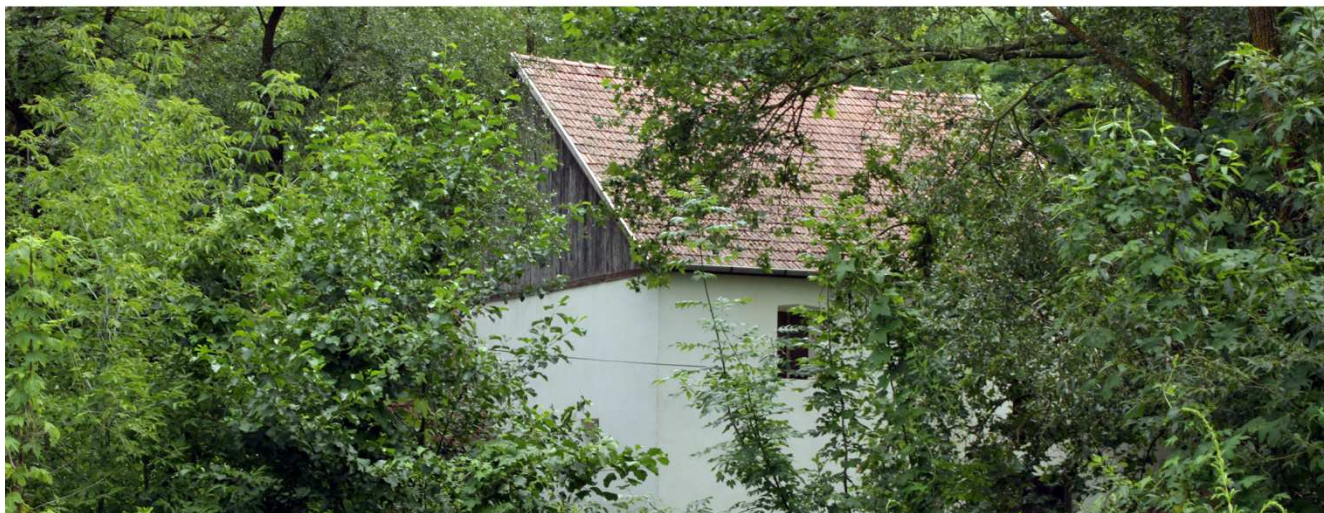
Bódvarákó



Műemléki terület

Bódvarákón egy országos védetségű műemlék található, a római katolikus templom, - ismertetését lásd az előző pontban

A **Bódvarákói vízimalmot**, bár nincs műemlékként nyilvántartva, műemléki jelentőségű épületnek gondoljuk. A falu északi határában helyezkedik el, amelyet a malomárok az Esztramos északi lábánál elvezetve érintett. Építését 1900-ban kezdték el és a legmodernebb technológiákat alkalmazva, Európa egyik legkorszerűbb vízimalmjai közé tartozott. A malom meghajtásához szükséges vízmennyiséget kettős zsilip közbeiktatásával szabályozták. Őrlés mellett kendertörő, fűrészgép és áramfejlesztőként is funkcionált. A zsilip felett egy halastó kapott helyet, lehetőséget adva a környékbeli lakóknak a fürdésre. A tó körül, változatos fafajtaikat telepítették egymás mellé, szinte a világ minden tájáról képviseltette magát egy-egy. Mára a malom turbinája az iszapban pihen, a korábbi barbár megmozdulásoknak köszönhetően. Megmentését, rekonstrukcióját javasoljuk.





Történeti településrész



Bódvarákó hagyományos lakóépület-típusa a kontyolt vagy füstlukas (alulkontyolt) tetejű oldaltornácós ház, melyek közt sok szép homloktornác is előfordul. A perkupai mesterek építőközpontjának hatása a 19–20. század fordulóján itt is tetten érhető: oromfalas házaik néhány szép példáját fölleljük még a településen.

A 20. század elejétől, főként a módosabb családokra jellemző, hogy a házat az utcai oldalon derékszögben, „vinkellyel” toldják meg, ezzel még egy lakószobát alakítanak ki. Előfordul olyan változat is, ahol a tornác leköveti az épület alakját, vagyis befordul az új szoba mögött.

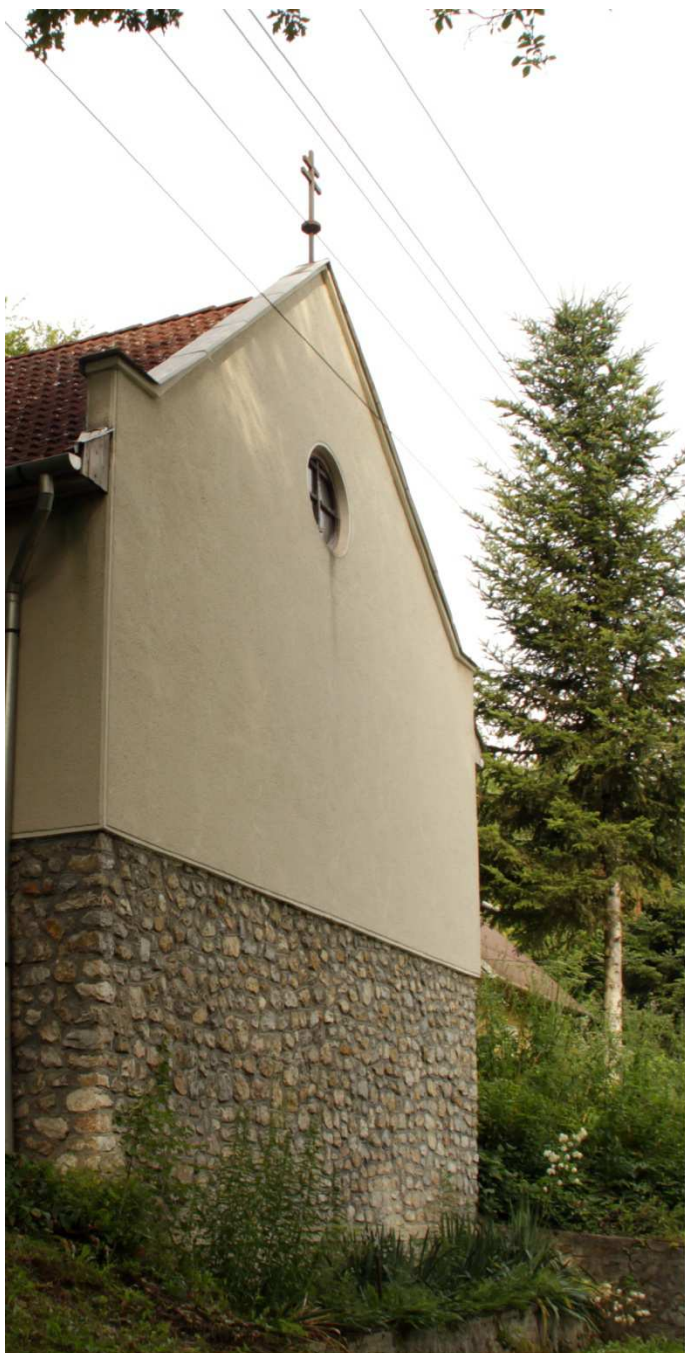
Bódvarákón találunk olyan épületet is, ami „vinkelyes” ház, de láthatólag nem bővítéssel jött létre, hanem eleve így épült. Ez az épülettípus polgárosult ízlést tükröz, a városi polgárházak hatásának tudható be.

A település különös értéke, hogy a 20. sz. második felének általános faluképi átalakulása – a kockaházak és nagyházak nagyarányú megjelenése – itt nem következett be. Csak egy-egy ilyen épületet találunk, azok többsége sem új építés, hanem az egymenetes, hosszanti alaprajzi elrendezés kibővítései. A településképi egységes képet mutat. Ennek oka lehet a település zsákfalú jellege, az építkezni vágyó fiatalok inkább elköltöztek, valamint a lakóépületek turisztikai hasznosításának viszonylag korai felismerése. Ezért egész falut építészeti örökség védelmére javasolt területként szükséges kezelni.

A telkek egy része az utca felé lejt, amit jól kihasználnak az utcai épületrész alapincézettisével.

Üdülő terület

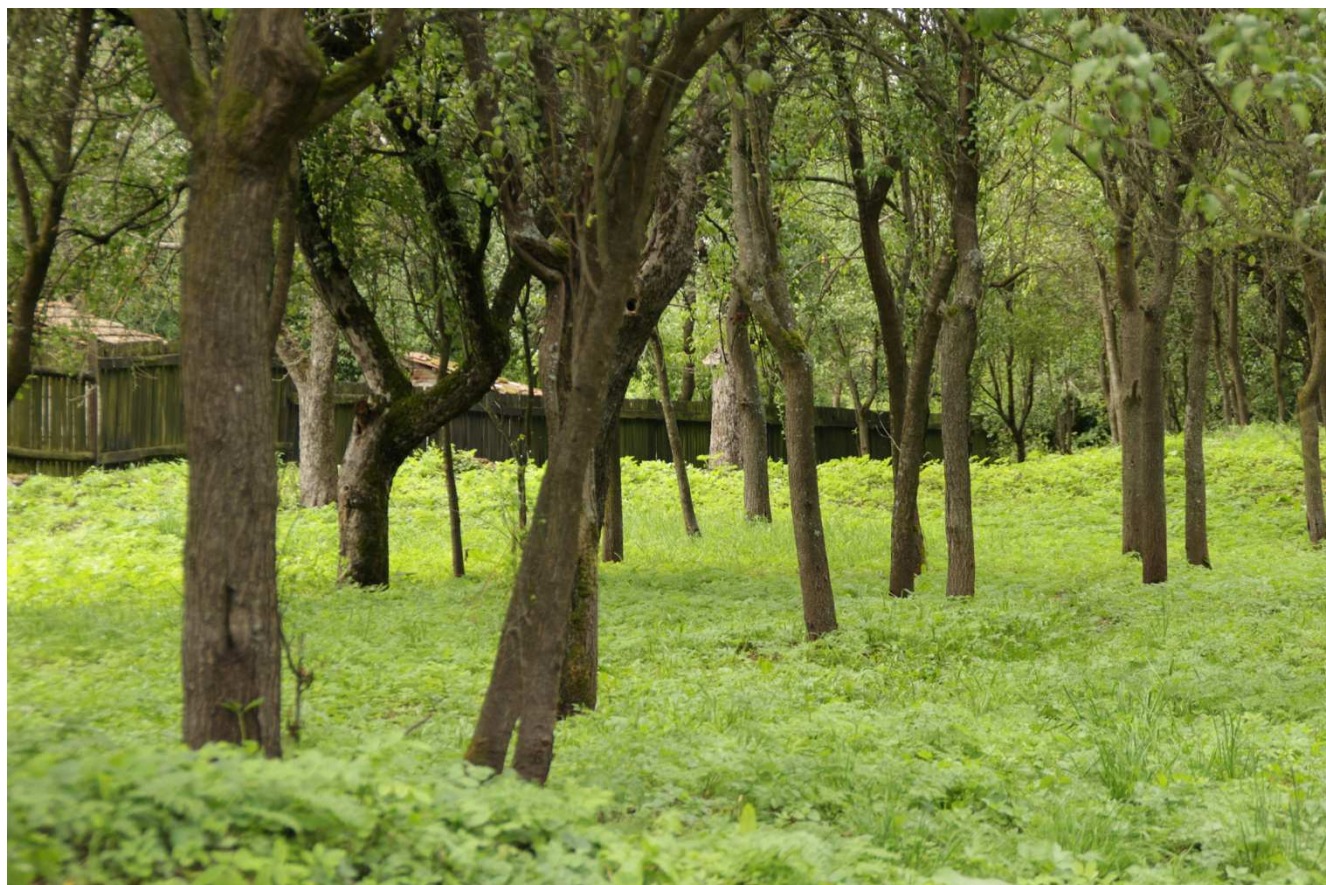
Érdekes színfoltja az egész Bódva-völgynek a Bódvarákói üdülőterület, mely monarchiabeli nyaralóvilág egyszerűbb után érzete. Trianonnal megszűnt a patinás felvidéki fürdőhelyek elérhetősége, ezután értékelődik fel jelentősége. Unikális hely az egész Bódva völgyben, épületei még romos állapotukban is század eleji villa hangulatot tükröznek, de korai modern stílusú épület is található itt. (Kékessy villa)..



Mezőgazdasági terület

A mezőgazdasági területek rendeltetése, hogy a falu lakosainak termőföldet biztosítson. Alapvetően a falu határában meghatározó, közös elfoglaltságra alkalmas zöldfelület. Tavasszal virágával örömet, nyáron lombjával árnyat, ősszel termésével okoz örömet a lakosoknak. A lakott területen kívüli ültetvények a tájművelés szép példái, az arra járókban is felébresztik a vágyat a földdel való kapcsolatra. Arra biztatjuk a települést, hogy osszon vetőmagot, szorgalmazza a földek művelését, és biztosítson lehetőséget a belterületen kívül is gazdálkodásra. A talaj minőségétől függően érdemes magaságysoka kialakítani, melyhez csupán néhány deszkára van szükség. A leghálásabb haszonnövények:

- lóbab
- futóbab
- krumpli
- mángold/spenót
- retek
- sárga/fehérrépa
- zöldborsó
- saláta
- cukkini / tök



Építészeti ajánlások

Az ajánlások kiterjednek minden olyan elemre, ami a településen járva befolyásolja az összképet. Legyen az kerítés, előkert, alkalmazott növények, tornácok, tetődíszek, ajtók, ablakok vagy egyéb díszítő részletek. Mutatunk szakmai szempontból néhány jó példát, ami a későbbi felújításoknál mintául szolgálhat.

Hagyományos falukép

A falu szerkezetét, építészeti karakterét tiszteletben tartva e településen elvárás a meglévő településképhez való igazodás, ami elsősorban az új építések léptékét (méretét), a beépítési módot, a tömegalakítását, másodsorban az anyaghasználatot és a részletformálást jelenti.

Ahhoz, hogy egy falu vonzó legyen, nincs szükség feltétlen az ausztriai előképek hazai megvalósítására. Nem attól lesz szép egy magyar település, hogy egyetlen léghéber sem csúfítja el a tökéletre nyír gyepel és fényes autókkal teli utcákat, hanem attól, hogy egységes. tudja, mi az övé, mitől helyii az a kerítés, az a kémény vagy homlokzat. Az építészeti ajánlások fejezet célja, hogy rámutasson, milyen elemek, karakterjegyek és összetevők alakítják egy falu arculatát, és jelen esetben mit lehetne tenni, hogy Bódvarákó egy tündérfalu lehessen.



Történeti településrész

Az épület nagysága, alaprajzi elrendezése

Bódvárakón a házak magassága közel azonos. A meglévő épületek közé épülő új házaknak hasonló magassággal kell épülniük, mint környezetük. A túl magas házak nem illeszkednek utcaképebe. Emeletes épület nem javasolt, legfeljebb tetőtér-beépítéses.

Az épületek utcafenti szélessége se legyen nagyobb, mint a hagyományos szomszédos épületeké, legfeljebb 10-15 %-kal, (ilyen méretnövekedési lépcsők voltak régebben is.) Ez azt jelenti hogy a hagyományosan jellemzően 5-6 méter utcai traktus szélesség felmehet 7-7,5 m-ig. Ha az elhelyezni kívánt funkciók miatt szükséges a nagyobb épületszélesség, az inkább az épület hátsó részén legyen, ami az utca felőli látványban kevésbé zavaró.

Új épületek alaprajzi szerkesztését illetően javasolt az egymenetes, hosszanti alaprajzi elrendezés, lineárisansorolt helyiségekkel. A hosszúház elleni érv, hogy keskenységébe nem férnek be a korszerű kényelmi berendezések (fürdő, wc stb.). Ha a lakáshasználatban is követni akarjuk a hagyományt, akkor közepén a konyha legyen, „ahol az asszony intézi a család dolgait” Ebből a központi térségből nyithatók a lakószobák, esetleg padlástér-beépítés. Az új, különleges rendeltetések helye – nagy terasz, műhely, műterem – hátul legyen, ahol elegendő hely van, ott ahol a hagyományos elrendezésben az istálló volt. A gépkocsitároló is inkább a telek hátsó részébe kerüljön, semmiképpen ne az utcáról behajtható pinceszinten.

Új épület esetén a „vinkelyes” (L alakú alaprajzú) ház típusát is alapul vehetjük, ezzel az elrendezéssel korszerű alaprajzot lehet kialakítani. A bejáratot célszerű az L alaprajz két szárának találkozásánál a „hónaljban” kialakítani.



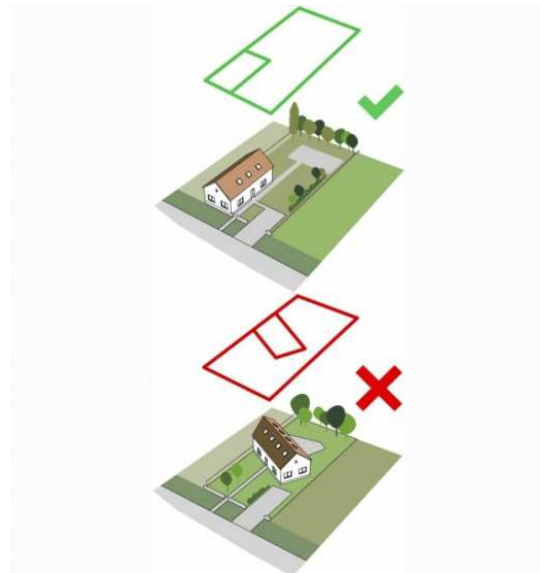
Beépítési mód, telepítés

A településre jellemző az oldalhatáros (fésűs) beépítés, előkerttel vagy előkert nélkül. Az oldalhatáron álló lakóház hagyományosan istállóval folytatódik, amihez további kisebb állattartási és tároló épületek kapcsolódhatnak, előzővel összeépítve vagy különállóan. A lakóházzal átellenes oldalon a szigetszerűen előfordulhatnak kisebb tároló, állattartó vagy egyéb épületek. (udvari kemence, kútház), ritkán kisebb lakóépület nyári konyha.

Az udvarelrendezés jellegzetesen keresztcsűrös, ami hazánkban északi, északkeleti sajátosság. Mint neve is mutatja, a lakóházra merőlegesen, „keresztben” áll az udvart lezáró csűr. A csűr mögött a kert kezdődik.

Keskenyebb telekszélesség esetén a keresztcsűrök majdnem a telek teljes szélességét lefedik, a szomszédos csűrök láncolatot alkotnak. Ma már sajnos a csűrök csak részben maradtak meg.

A falukép kialakításában a legszembeötlőbb az utcabeépítettség, azaz hogy a lakóházak az utcához viszonyítva miként helyezkednek el. Bódvarákóra jellemző az előkertes beépítés, ahol az épületek többé-kevésbé merőlegesek az útra, az út (a kerítés) és a ház közé kisebb előkert szorul.

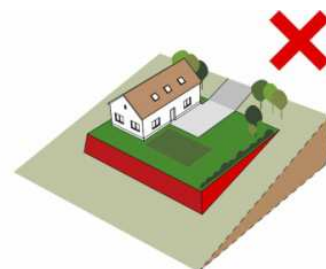


Terepalakítás

Bódvarákó dombos, ezért a családi házak építésénél lejtős telekre kell számítani. Nem elfogadható az épület földbevéjása, az így kialakuló mélyedésben az esővíz összegyűlik, a kert rosszul használható.

Nem elfogadható továbbá a ház teljes kiemelése sem, mivel így a ház feltűnő platóra kerül, kiemelkedik szomszédjai közül.

Jó megoldás a terepalakításnál a családi ház részleges bevágása. Az így kitermelt földdel feltölthető egyenesre a telek, kevesebb földet kell megmozgatni. Kiváló megoldás továbbá, ha az épület eleve terepbe illesztve épül, így kapcsolata a környezetével jó, a földmunka minimális. Erre a meglévő épületeknél is számtalan példát látunk, az épület utcai része alápincézett.



Tetőforma- Tetőhajlásszög

Bódvarákón az épületek legtöbbször tetőformája: füstlukas (alulkontyolt), kisebb részben kontyolt, de előfordul oromfalas és felülkontyolt tetőforma is. A nyeregtető az épületvégen jellemzően oromfalas. Előfordul, hogy az épületet az oldalkert felé rizalit-szerű bejárattal bővítik, ekkor nyeregtetős tetőidom csatlakozik merőlegesen a fő tetőidomhoz. A tetőn nincsenek felépítmények, esetleg egy padlás-szénabedobó.

A településrészen lévő családi házak tetőformája egyszerű, így új építéseknel is kerülni kell az összetett tetőidomokat. Felújításoknál, átalakításoknál meg kell őrizni az eredeti tetőformát.

Bódvarákó hagyományos településrészén a családi házak tetőhajlásszöge közel azonos. (35-40 fok között) A meglévő épületek közé épülő új házaknak hasonló tetőhajlásszöggel kell épülniük, mint környezetüknek. A túl magas illetve túl alacsony hajlásszögű tetővel rendelkező épületek nem illeszkednek az utcaképhez.



Tetőhéjzat, eresz

Tetőfelújításoknál és új építéseknel leginkább cserépfedés használata javasolt. A méltósággal öregedő cserépfedés nagyszerű látványt nyújt, ezért javasoljuk a bontott és átválogatott, megtisztított cserép újrahasznosítását. Különösen mentendők a különböző formájú (hódfarkú vagy szegmensvágott, olykor egyenes végződésű), helyben készült, ún. lászipusztai, vörösre égetett egyfüles, horony nélküli cserepek. Ha lakóépületre már nem alkalmazható, a melléképületen még megfelelő lehet.

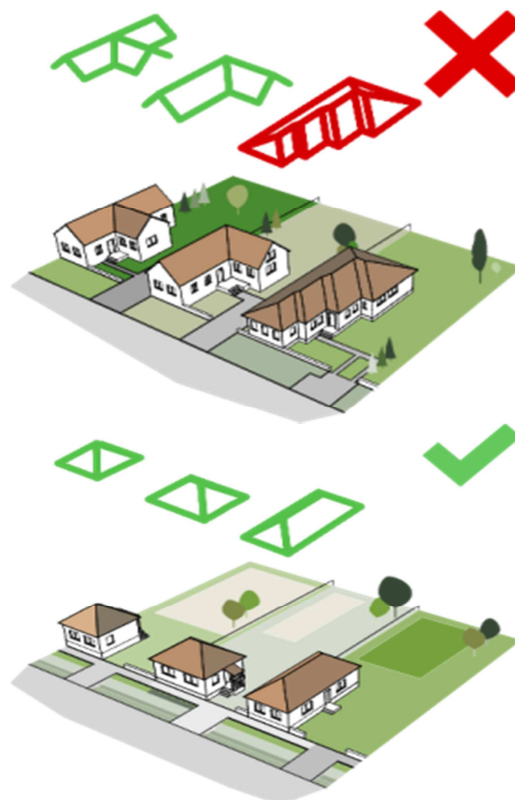
Ha új cserepet veszünk, az lehetőleg a régihez hasonló mintázatú legyen: hódfarkú, íves vágású, illetve szalagcserepek.

Oromzatos tetőnél nem javasolt a szegélycserép elem alkalmazása, az oromlezárás oromdeszkás vagy habarcsos kiképzésű falazott legyen.

A tetőn lévő bádogos szerkezetek - oromszegély, kéményszegély – filigrán kilapításúak legyenek, lehetőleg ne legyenek láthatóak.

Az elemes palafedés ma már ritkán alkalmazott, egyes fajtái azbeszt tartalmuk miatt egészségre károsak.

Hullámpala, cserepes lemez, műanyag hullámlemez, polikarbonát fedések használata nem javasolt.



Falazati anyagok (a történelmi településrészben)

A falszerkezetek sokfélesége a magyar építészetben részben történeti fejlődés eredménye, részben a helyben elérhető építőanyagokból eredő kényszerhelyzet folyománya.

A bódvaszilasi lakóházak többségére a vályogtégla fal, égetett téglafal és kőfal jellemző. A kőfal anyagát a falu határában fejtett üledékes kőzetek adják, főként mészkő és sífer (agyagpala, homokkő). A köveket igyekeztek laposra hasítani, hogy a fal sorosan rakható legyen. A teherhordó falak átlagos vastagsága 60—80 cm, a belső falaké hasonlóképp.

A falazat kötőanyaga a régebbi épületeken sár vagy pelyvával kevert sár, csak később jelenik meg a mészhabarcs, és a cementes mészhabarcs használata. A nyílászárókat felülről kőből vagy téglából rakott teherhárító ívek zárják le.

Ugyanazon épületen többféle falazóanyag is jelen lehet, ez lehet az építéskor is így, de lehet a későbbi bővítés, átalakítás jele is. Épületbontásnál érdemes a bontott anyagokat újrafelhasználni, főleg a helyi követ, ami más anyagokkal nem pótolható. (Rendkívül ellentmondásos, amikor a természetesség érzetét szeretnénk kelteni több ezer km-ről behozott kínai kőanyaggal.)

Új építéseknel természetesen megkerülhetetlen korszerű kerámia termékek használata.

A környezettudatos modern építészet újra felfedezte a vályogtégla, illetve a favázis, vályogtégla vázkitöltésű fal előnyeit, egyszintes épületeknél az 50-60 cm-es vályogtégla fal sem esztétikai, sem szerkezeti kifogás alá nem esik, ha vályogépítés alapelveit betartják. (Szilárd alap, vízmentes hely, szigetelés, rendszeres karbantartás és használat.) Hőszigetelés, hőszabályozás nem kell, helyi gyártása energiatakarékos és munkaalkalmat is jelenthet.

A kőfal hagyományos ugyan, de rossz hőszigetelő képessége miatt fűtött épületekhez nem javasolt használata, annál inkább fűtetlen tárolóépületekhez, támfalakhoz.

Vakolatok, színhasználat

A falakat kevés kivételtől (olykor a vakoldal, végfal) eltekintve az épületen mindig bevakolták vagy sártapasztást alkalmaztak. A falazaton lévő vakolat, mészhabarcos anyaga meszes homok vagy helyben fejtett kőzetliszt, a tapasztásé agyag, agyagos föld. A fal végül meszelést kapott.

Bódvarákó épületeinek színvilága változatos, mégis megfigyelhető egy visszafogott illeszkedés, hasonló anyag- és színhasználat, jellemzők a pasztellszínek, a „föld” színek. Nem jellemzők azok az élénk színek, amik a természetben sem fordulnak elő.

Bódvarákóra a mai napig fellelhetők a homlokzati vakolatdíszek szép példái. Gyakori a nyílások keretelése, alatta könyöklőpárkány, föllette szemöldökpárkány, vakolatpilasztetek (oszloputánszatok), kváderezés (téglautánszatú vakolatdísz). Előfordulnak ornamentális vagy geometrikus formákat felvonultató vakolathímek, évszámok, címerek.

Épület felújításoknál javasoljuk a hagyományos sártapasztás vagy mészvakolat használatát. Gyakran elkövetett hiba, hogy a régi falazatokra cementes vakolat kerül, ami lezárja a falazat „lélegzését”, ami aztán előbb utóbb tönkremegy, leválik. Ha előre gyártott vakolatot használunk, fontos hogy légáteresztő legyen.

A színezés lehetőleg illeszkedjen a település meglévő színvilágához. Kerülni kell a feltűnő, élénk színű, vagy túl sok színt felvonultató színezést. Egy épületen legfeljebb három szín használata javasolt.

Festésként kizárólag a meszelés a megengedhető, ez nemcsak esztétikai kíváncsalom, hanem a páraáteresztést is biztosítja. Diszperziós műfestékek használata kerülendő.

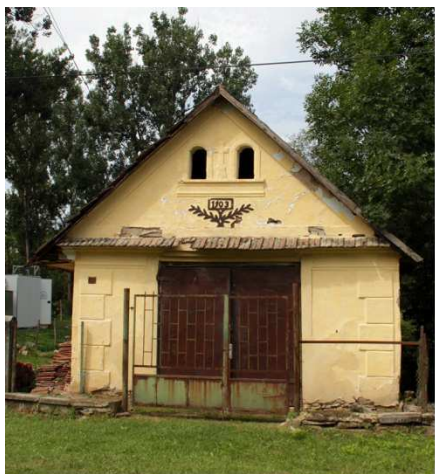
Az épületek utólagos hőszigetelése nem javasolt, régi épületeknél semmiképp. Új épületek esetében célszerű olyan falazóelem vastagságot választani, mai rátét polisztirol vagy kőzetgyapot nélkül is megfelel a hőtechnikai előírásoknak.

Az egykori vakolatdíszeket helyre kell állítani. Ehhez mészhabarcos a megfelelő (1 térfogatrész mészpép és 3 térfogatrész száraz, 2 mm-es homok), nagyobb tagozatoknál gipsz.

Új épületeken a régi díszítőelemek használatával óvatosan kell bánni. Sok esetben előfordul, a díszítő motívumok bár egy az egyben a régiek másolatai, elhelyezésük, arányrendszerük hibás így az összkép kedvezőtlen. A kivitelezés előtt érdemes megfelelő részletezettségű tervet készíteni, szakember bevonásával.

Mindenképpen kerülni kell az előre gyártott polisztirol díszítő elemeket, mivel ezek sem stílusukban, sem minőségükben nem illenek a hagyományos faluképbe.











Tornácok

A hagyományos magyar lakóház leglátványosabb építészeti eleme a tornác, aminek Bódvarákón is szép példái találhatóak. A tornác a zárt lakótereket kiegészítő, közlekedésre, tárolásra, esetleg munkavégzésre használt fedett-nyitott tér. A forró nyári napot leárnyékolja, de az alacsony téli napsugarakat beengedi.

Funkcionális indokltsága mellett díszíti a házat, a család vagyoni helyzetének, „módosságának” megmutatására is szolgál.

A Bódvarákói tornác oszlopainak anyaga kő, téglá vagy fa, vagy ezek együttesen. Az oszlopokat alul kőmellvéd vagy fűrészelt díszes deszkamellvéd, felül gerendás áthidalás vagy falazott ívek kapcsolják össze.

A deszkákat egyszerű páccal, kencével kenhették, színük szinte mindig öregbarna.

Bódvarákó egyes épületein jellemző a rizalitszerű tornáckiugró építése.



A tornác fölötti mennyezet nádazott-vakolt, vagy deszkázott, jellemző a tornác hosszán végigfutó deszkázat alsó takaróléccel.

A régi tornácokat helyre kell állítani! A rekonstrukciónál ügyelni kell az egykori szerkezeti illesztésre, a pótlások pontos cseréjére, mindehhez rajzoljuk meg a pontos sablont. Festést csak favédő sötétbarna pácot (paliszander) használjunk, esetleg lenolajos kenést, a többit bízzuk a nap barnító ibolyántúli sugárzására.

Új tornác építésénél – hasonlóan a ház többi díszítő eleméhez – gondos tervezést és visszafogottságot javasolunk. A díszítő motívumok másolása nem garantálja a sikert, szükséges a megfelelő arányrendszer, a jó szerkezeti kialakítás megtervezése, amihez szakember bevonását javasoljuk.

Több példát látunk a településen arra, hogy tornác nélküli ház ereszéhez rögzített szarufákkal új tornácot építenek. Ez a szerkezeti megoldás több szempontból is aggályos: a hagyományos Bódvarákói házak ereszvonala egy magasságban fut, az utólagos tornác ereszvonala ez alatt marad, ami a toldott jelleget hangsúlyozza, a tornác nem integráns része az épületnek. A ház egyensúlya, hagyományos arányrendszere elbillen. A hagyományos tornác mennyezete sík-deszkázott vagy vakolt, a toldott tornácé ferde félnyereg-tető, alulról látszó cserepezéssel.

Ha új tornácot akarunk építeni, az a teljes tető átépítését kell hogy maga után vonja, ahogy az korábban is szokásos épület-átalakítási fázis volt.

Még inkább nemkívánatos, idegen elem a tornácbővítés, ha a tartószerkezet és héjazat anyaga is „korszerű”, pl acél vázszerkezeten műanyag fényáteresztő hullámpala.



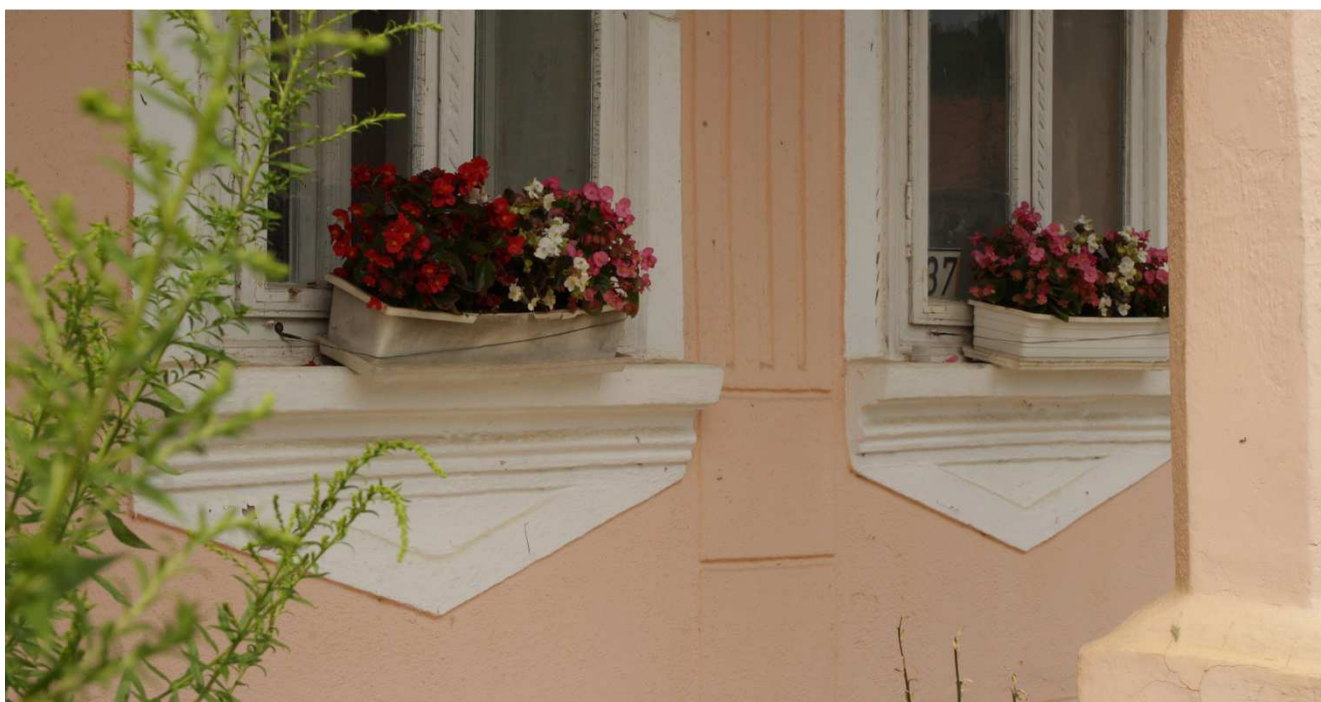
Ajtók, ablakok



Bódvarákón szép régi nyílászárókat találunk, amik a korabali asztalosmesterek remekei.

A 20 század fordulójától általánosan elterjedtek az 1:2 arányú, cca 1×2 m-es, alul felnyíló, felül bukószárnyas, három vagy hatszemes, kétrétegű gerébtokos ablakok. Az ettől korábbi nyílászárók kisebbek és általában egyrétegűek. A 20 század második felétől megjelennek a háromosztatú „tüzépes” ablakok

Az ajtók a lakórészen felül ablakosak, a külső, gyakran kétszárnyú köpenyajtókon ablak nincs. Minden ajtó jellemzője, hogy filungosak, azaz betétesen kazettásak, a betéteken gondosan profilgyalualal megmunkált szegéllyel.



Felújításnál javasolt a régi nyílászárók megtartása, asztalos felújítása azok fémszerkezeteivel együtt. A korszerű hőszigetelt üvegezések fogadásához nagyobb tokprofilszélesség kell, ezért ha szükséges hőszigetelt üvegezés, az a belső szárnyra kerüljön, ami az utcáról nem látszik. Megfelelő átalakítással hőszigetelt szárny a régi tokba is beépíthető.

Új építésű ház esetén a homlokzati arányoknak, a nyílások arányrendszerének, osztásrendjének megtartása javasolt. A környékünkön létezik olyan asztalosműhely, ahol a régi nyílászárók szerkezeteivel azonos, de hőszigetelt új nyílászárókat tudnak gyártani.

Műanyag nyílászárók nem ajánlottak, a hagyományos utcaképet megtörik. (Emellett egyfajta „túlszigetelést” okoznak annak összes nemkívánatos velejárójával: dohosodással, penészedéssel.)



Épületen megjelenő gépészeti és elektromos berendezések, felépítmények

Elvitathatatlan igénye a mai kor emberének a komfortos életforma, ami bizonyos épületen megjelenő gépészeti és elektromos berendezések, felépítmények telepítését vonja maga után: antenna, szerelt kémény, riasztó berendezés, napelem, napkollektor stb. Amennyire lehet ezeket úgy kell elhelyezni, hogy az utcaképet ne befolyásolják, inkább a hátsó kert felé, vagy a melléképületekre. Ha beépítésük elkerülhetetlenek, lehetőleg ne az épület kiemelt pontjára kerüljenek. A napelemeket ne szórtan helyezzük el, hanem egy blokkban lehetőleg egy teljes tető felületet fedjenek le.

A szerelt kéményeket lehetőleg a régi kéménybe húzzuk be, vagy kapjanak falazott köpenyt.



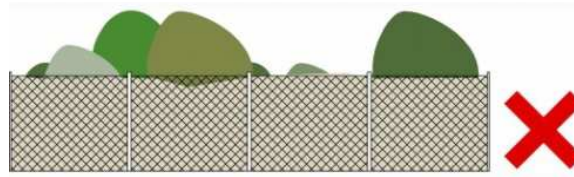
Kerítések

Ha ránézünk egy utcára, a házak mellett a legmeghatározóbb elem a kerítés, mert nagy felületen tudja gazdagítani az utcaképet. Bódvarákóon még ma is fellelhetők archaikus anyagú és formavilágú kerítések és kapuzatok, amik az új építésnél is mintául szolgálhatnak.



A kerítések anyaga kő, fa vagy fém, illetve ezek kombinációja.

A kő kerítések általában sárba rakottak, vakolás nélkül, vagy egyszerű vakolással (kanálfröccs-vakolással). Nagyon szépek - és hasznosak - azok a kőkerítések, amik egyben támfalként is funkcionálnak.



A rakott kőkerítés szépsége leginkább akkor domborodik ki, ha mélyfúgával készül. A vastag, cementhabarcsos fuga lerontja a kőfal textúrájának természetességét, lehetőleg kerülendő. Még inkább idegenül hat, ha a fugákat be is festik, vagy cementes anyagból csíkozást alakítanak ki.

A településen szép számmal vannak acél kerítések is. A legrégebbi mívés kovácsoltvas kerítések már a két világháború közötti időszakban megjelentek. A 2. vh után ezek egyszerűbb, kevésbé mívés, sokszor lemezelt változatai jelentek meg, esetenként drótfonattal kombinálva. A 20 sz 2. felének lakatos termékei lemezgyári hulladékból készültek.

A kovácsoltvas kerítéseket lehetőleg meg kell menteni, lakatos javítással, átfestéssel. A lemezgyári hulladék kerítésekért nem kár, azokat nyugodt szívvel el lehet bontani.

Újabban egyre inkább terjedőben vannak a gépi előregyártású, kovácsoltvas utánzatú kerítések. Ezek felhasználásával óvatosnak kell lenni, formaviláguk sokszor tájidegen. Aki kovácsoltvas kerítést szeretne, próbáljon bontásból szerezni, vagy a régi minta alapján gyártasson újat.



Ha az új acélkerítés drótfonatos, a drótfonat sűrű legyen, az összkép ne a drótkerítésre rímeljen. Szögessdrót még inkább kerülendő.

Alárendelt helyen - pl szomszédok közötti telekhatáron - ha alkalmazunk drótkerítést, az legyen növényzettel takarva, futtatva.



Mind a régi, mind az új fémkerítések festésénél kerülni kell az élénk színeket, a mázas festést. Javasolt a mélyzöld, sötétbarna, grafitzürke, fekete matt színek használata.

A településen egyértelműen a fa kerítések a dominánsak, abból is a vékony léckerítés fordul elő leggyakrabban. A keményfából készült léckerítéseknel érdemes odafigyelni a lecek fejének kialakítására: általában hátracsapták és hegyezték, vagy legömbölyítették azokat. A leceket a tartófára, szögezték, későbbi változatban acél vázra csavarozták. A léckerítés mezőit gyakran meszelt kő- vagy téglaszlopok közé tették, a kerítéseknek lábukat is lehetett.



A léckerítésénél kisebb számban, de Bódvarákóon is előfordulnak deszkakerítések. Ha ilyet szeretnénk újonnan létrehozni, fontos hogy ezek sohasem ritkán rakottak, illetve illesztéseken nem használjunk kifűrészelt motívumokat.

A kerítések leglátványosabb eleme a nagy- és a kiskapu. A nagykapu deszkázatos, lehet két- vagy egyszárnyú, borításos. A kiskapuk között szép számmal találunk fedeles ácsolt keretűeket. Ismerünk vésett-faragott díszítésű kapufélfát is a településről. Új építéseknel ezeket vegyük mintának, semmiképp se akarjunk székelykapu utánezatot létrehozni.



Ha az új fa kerítés tartóoszlopai is fából vannak javasolt faanyagvédelemmel ellátni földbe kerülő részt. A fa anyagú kerítések színezésénél is visszafogottnak kell lenni, nem használhatók kirívó színek, legjobb a fa természetes színét megjelenítő mélybarna szín.



Járdák, kerti burkolatok

A településen már II. világháborút megelőzően készültek járdák, többnyire nagyméretű lapos kövekből kirakottan.

A 20. század 2 felétől elterjedtek a beton járdák, később a térkő burkolatok. Ha lehet ezek területét minimalizálni kell, a falusi környezettől idegen a faltól-falig burkolt udvar.

Szerencsés, ha az új járdák elemesek, és köztük fű nő. Helyi nagyméretű lapos követ elég nehéz beszerezni.

Kompromisszumos megoldásként beton tipegő kő használható. Megformálása azonban ne akarjon követ vagy fát utánozni, megfelelő a legegyszerűbb, 40×40 cm-es négyzetes kialakítású. Ebből az elemből lejtős területen is kialakítható járófelület, vagy tereplépcső.

Tévkő alkalmazása estén kerülni kell a természetidegen geometrikus mintákat - csontkő, fodorkő, hullámkő - inkább maradjunk a legegyszerűbb téglányformánál. Javasolt ökogreen tévkő, ahol az elemek között fű nőhet.

Meglévő épületek komfortosítása

Egy 70-80 évvel ezelőtt épült ház átalakítása a mai igényeknek nehéz feladat, de nem lehetetlen.

Az egymenetes, hosszanti elrendezésben nehezen alakítható ki korszerű alaprajz. Segíthet ha a tornác egy része vagy a kiugró tornáczsalit beépítésre kerül, beüvegezéssel, mellvéd felfalazással. Az épület hátsó kert felőli vége lehet nagyobb arányban üvegezett, folytatódhat ugyanazon tetőidom alatti fedett-nyitott teraszban.

A vizes technológiák a hagyományos szerkezetű régi házakban ugyancsak gondos elválasztást igényelnek. Egy fürdőszoba beépítése például régi vályogtéglá, kő, fafalazatú házban „kabinelv” szerint – légréteges, vízzáró szerkezeti egységben történhet. A korszerű, egybeépített műanyag falú kabinok (WC, fürdő) behelyezése kitűnően bevált bármilyen régi szerkezetű épület esetén, nyugati országokban általános megoldás.

A 20. század elejétől, főként a módosabb családokra jellemző, hogy a házat az utcai oldalon derékszögben, „vinkellyel” toldják meg, ezzel még egy lakószobát alakítanak ki. Egy-egy épület esetén elfogadható ez a megoldás is, azonban nem kívánatos, hogy ez általános legyen, főleg ott ahol ez az értékes utcai homlokzat és tetőforma visszabontását jelenti.

Alaprajzi területnövekményt padlástér beépítéssel is el lehet érni. Fontos hogy a tetőidomot ne uralják sorolt tetőfelépítmények. Az egykori istállóajtó fölötti padlásbedobóból kiváló tetőablak alakítható ki. Több helyen elterjedt megoldás, hogy a füstlikas tető átépített oromfalán a deszkázat hézagos, ami mögött lévő síkban helyezik el az üvegezett ablakot.

A hátsókert felé eső oromfal, hasonlóan a földszinhez, nagyobb üvegfelület elhelyezésére alkalmas. Ha szükséges még tető bevilágító, inkább tetősík ablakot használjunk, de csak egyet-egy tetőfelületenként.

Új építésű házak formálásánál javasolt a helyi motívumok, szerkezetek, jellemző építőanyagok használata, - többek között ez is a célja jelen Arculati Kézikönyvnek - azonban az fejlődés nem állhat meg, egy-egy új építészeti elem, modern formálás is feltűnhet az új épületeken. Azonban fontos, az új házak ne minden elemükben akarjanak mások lenni, az illeszkedés legyen a fő szempont.

Részletek, anyaghasználat



Kertek

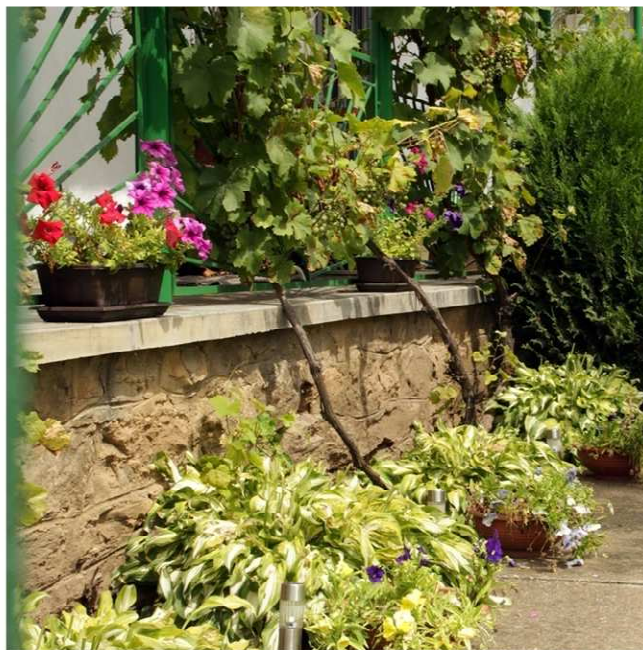
A rendben tartott kertek a falu ékei lehetnek, főleg, ha a gazda gondossága az előkertben is megmutatkozik. Több szép kertet és kertrészletet találhatunk Becskeházán. A gondozott kertek egy ápolott, étellel teli faluképet adnak, mert a kert az élet tere és a hagyományos falusi porta része. Nincs parasztház kert nélkül.

„Minden kertképzetünk gyökere a paradicsomi kert”

Szűcs Gábor

Ha az épület szempontjából nézzük a képet, akkor képzeljünk el telket csak épülettel és kerítéssel rajta. Meztelen! Ha ugyan ezt a házat előkerttel, bokrokkal, szépen rendezett gyepvel és fákkal képzeljük el, sokkal vonzóbb és élhetőbb együttest látunk. Összetartozik a zöld és az épített környezet, egymás kiegészítve adnak egy egészet.

Az előkertben a színek megjelenése, az épület előtt a bátor forma-használat, és alacsony, maximum 1 méter magas növények a hátsó kertben pedig a nyírt gyep és az idős fák gondozása ajánlott. Ha van tornáca a háznak, és a tulajdonos nem sajnálja eltakarni a faragásokat, akkor ajánljuk futó növények, különösen szőlő ültetését a tornác lábához.



Növények

Növények a kert csodái. Színesek, illatosak és szinte egész évben megörvendeztetik a kert tulajdonosait. A növények hálásak, meghálálják a törődést, a gondoskodást, és cserébe ellátnak minket szemet gyönyörködtető látvánnyal, ínycsiklandó terméssel.

A településen járva látszik, milyen növények érzik jól magukat, és mik jellemzők a falu egészére. Bódvarákó esetében számos jó növénnyel találkozhatunk, amik további telepítésével üdeséget adhatnak az utcáknak.

Egy virág bájos, két virág kedves, sok virág döbbenetes hatást tud elérni, ezért javaslatunkban a közterekre vonatkozóan tömeges ültetést ajánlunk. Ezt legkönnyebb élvezőkkel vagy magról vetett virágokkal lehet megtenni. Ajánlott virágok:

- ligetszépe / *Oenothera biennis*, *Oenothera speciosa* 'Siskiyou'
- kerti liliom / *Lilium regale*, *L. bulbiferum*, *L. lancifolium*
- menyecskeszem / *Coreopsis laciniata*, *C. tinctoria*
- borzas kúpvirág / *Rudbeckia hirta* 'Glória', 'Narfény'
- díszgyertya / *Gaura lindheimeri* 'Gambit White', 'Siskiyou Pink'





A fák az utca és a település ruhái. Ha felülről ránézünk egy falura, meglepően sok zöld felületet, és ezen belül sok lombot látunk. A hagyományos faluképhez hozzátartoznak az idős lombos fák, és a girbe-gurba gyümölcsfák.

Egy idős fa értéke abban rejlik, hogy 100 év alatt számtalan hatás érte, számtalan sérülés érte, mégis áll, terem és árnyékot ad. Minden meglévő, idős fát meg kell becsülni a faluban, kiemelt figyelmet érdemel a templom előtt álló hársfa, illetve a főutcán álló példányoknak.

Bódvarákó központjában, ha fásításra kerül sor a következő fajokat ajánljuk ültetésre:

- kislevelű hárs / *Tilia cordata*, *T. cordata* 'Debreceen'
- ezüst hárs / *Tilia tomentosa*, *T. tomentosa* 'Szeleste'
- közönséges dió / *Juglans regia*

A belterületen kívül eső zöldfelületeken is szükség van a fákra, akár egyedül akár ligetben állva. Értékként tartjuk számon a réteken, legelőkön, kaszálókon álló hagyásfák, mert árnyékot és élőhelyet jelentenek a határban. A leggyakoribb hagyásfa fajok:

- egybibés galagonya / *Crataegus monogyna*
- vadkörte / *Pyrus pyraeaster*
- mezei juhar / *Acer campestre*
- vénic szil / *Ulmus laevigata*



Kutak

A kutak rendeltetésüknek megfelelően talajvizek, illetve mélyégi vizek gyűjtésére szolgáló építmények.

Víznyerés szempontjából nélkülözhetetlenek számított a magyar népi építészetben, hiszen a jószágok mellett ivóvizet biztosított a lakosság számára is. Leginkább vidéken terjedt el, jellemzően a falu határában, mint közös használatú gémeskutak, illetve magánportákon.

A gémeskutak méretét nagyban befolyásolta emelési magasságuk. Részait tekintve megemlítjük a kútgyödröt, amelynek kikövezett majd döngölt oldalfala a fő vízadó rétegig lenyúlt. A földbe mélyesztett, általában élő fából készült ágas csapolt végében egyensúlyozott a kétkarú emelő, más néven *gém*. Kapcsolatukat vastengely biztosította. A gém feladata a kútgyödréből való víz kinyerése, végére erősített vödörtartó rúd ún. *ostor* segítségével. A vödör egyensúlyozását a kar másik végén lévő kő vagy fatuskó biztosította.

A korszerűbbnek számító kávas kutak funkciója mellett, az esztétikai igény is szerepet kapott. Formájuk változatos, legtöbbször a helyi mesteremberek fantáziájától függ. Tetejét zsindellyel, cseréppel vagy bádoggal borították.





Gazdasági épületek

A ház mellett a telek egyéb építményeiről sem feledkezhetünk meg, amikor a jellemző településképi elemeket vesszük számba. Bódvarákón a mai napig megtalálhatók a hagyományos paraszti gazdasághoz kapcsolódó melléképületek, mint istálló, csűr, disznó- és baromfi ól, udvari kemence, fészter, nyári konyha, kukoricaszárító, árnyékszék stb.

A leggyakoribb csűr típus a téglalap alaprajzú kétfiókos áthajtós csűr. Középső része a szérű, a cséplés helye. A pelyvás szinte mindig az egyik csűrfiók hosszanti végéhez épül. A csűrök szerkezete általában favázás, külső deszkázattal, tetőszerkezete mindkét végén kontyos vagy deszkaoromfalas nyereg tető, helyazata cserép. Az udvarelrendezés jellegzetesen keresztcsűrös, ami hazánkban északi, északkeleti sajátosság. Mint neve is mutatja, a lakóháza merőlegesen, „keresztben” áll az udvart lezáró csűr. A csűr mögött a kert kezdődik. Bódvarákó település képében a csűr sor („pajtásor”) meghatározó, a majdnem összeérő építménysor védelmi gyűrűt is képez a kül- és belterület között.

Az istálló ritkán épült külön, szinte csak abban az esetben, ha a ház folytatásaként nem fért el.

Fontos gazdasági építmények voltak a rovátékos ólak: a disznó- és tyúkól, melyek korai darabjain ősi ácsszerkezetek rögzültek.

A gazdasági melléképületek a gazdálkodó építészet szabályai szerint évszázadok alatt kialakult logikus rendben helyezkedtek el, de úgy hogy a portahasználat funkcionális igényei mellett a szomszédság és a település érdekeit is figyelembe vették.

Az épületek használatához tehát egy egész településre kiterjedő közmegegyezésen alapuló, gazdálkodó életforma tartozott, ahol a szereplők figyelembe vették egymás érdekeit, együttműködtek egymással (pl. csorda, konda kihajtás, legeltetés rendje, közös használatú utak karbantartása stb.)

A 20 sz második felének társadalmi átalakulásai ezt az évszázados gazdálkodó rendet is megtörték, a gazdálkodó épületek funkciójukat veszítették. Pedig ezek az épületek Bódvarákó település épületállományában pótolhatatlan értéket képviselnek. Ma már nincs meg sem a megfelelő alapanyag, (pl. bárdolt keményfa) sem a szakmai tudás ezek reprodukciójához, ezért mindenképp javasoljuk ezek megtartását. Ezzel felvetődik a kérdés milyen funkciót kaphatnak ezek? Ennek megválaszolása új települési közmegegyezésen kell alapuljon, hogy az új igényeknek megfelelő, esetenként egymástól eltérő portahasználat ne zavarja egymást.

- első és legfontosabb, kialakítani annak feltételeit, hogy aki arra vállalkozik, hogy vidéken újra gazdálkodásba kezd, ezt megtehesse. Az 50 évvel ezelőtti hagyományos portahasználat ma már nem versenyképes, meg kell teremteni a korszerű gazdálkodás feltételeit. A nagyüzemi tömegtermeléssel szemben Bódvarákón inkább a minőségi terméket előállító kisüzemek lehetnek versenyképesek: biogazdálkodás, kézműves húsárú-, tejtermék előállítás, gyümölcsfeldolgozás, méhészet stb. A hagyományos épületek átalakítással alkalmasak lehetnek ezekre a funkciókra. Amennyiben egy porta terület nem elég, megoldás lehet két egymás melletti telek megvásárlása, közös használata. Amennyiben új épület szükséges, akkor annak elhelyezésénél, formájának, anyagának megválasztásánál arra kell törekednünk, illeszkedjen a hagyományos rendbe. Pl. a ma népszerű, acélvázazs fémlemez szendvicspaneles mezőgazdasági épületek tájidegenül hatnak. Kompromisszumos megoldás lehet, ha gazdálkodásra olyan telket választunk, aminek hátsókertje a külterülettel határos, így az ilyen jellegű épületek úgy helyezhetők el, hogy ne zavarja a falu képet. Másrészt a tevékenységgel járó ki- és beközlekedés, anyagszállítás, állatok ki-behajtása sem terheli a falut. A település szabályozási tervét ezen szempont figyelembe vételével kell elkészíteni.

- A hagyományos gazdasági épületek átalakítással alkalmassá tehetők arra, hogy a lakóház kiegészítéseként lakó, szálláshely vagy tároló funkciókat fogadjanak. Erre több jó példát látunk nem csak Nyugat-Európában hanem pl. Erdélyben is. A csűrök többszintes belső tere izgalmas közösségi-szálláshely épület lehet, vagy lehet belőle garázs. A nyári konyha, fészker lehet egy vendéglátó apartman.

Veszélyt rejt az, ha a falusi turizmus égisze alatt a hagyományos paraszti gazdálkodás épületeit és eszközeit használhatatlan kiállítási tárgyként értelmezzük, ezzel állnépi romantikát teremtünk. (pl. muskátlival megpakolt szekér) Legjobb, ha a falusi turizmus működő élő gazdasággal párosul, így több lábbon álló vállalkozás jön létre. A gazdálkodás és a turizmus ne egymást kizáró, hanem egymást erősítő legyen.

A meglévő gazdasági épületek karbantartása-felújítása elengedhetetlen. A bárdolt keményfa elemeket elég nehéz pótolni, megoldás lehet bontásból beszerezni. Ha másként nem lehet megmenteni, ezek az épületek szétszedhetők és újraépíthetők másik helyen.

A hagyományos gazdasági épületek - vagy csak egyes elemük, pl. szerkezeti megoldásaik, anyaghasználatuk, tömegformálásuk - mintául szolgálhatnak új gazdasági vagy turisztikai-közösségi épületek építésére is. Pl a ma divatos dézsás fürdő elhelyezhető egy csűrben, vagy a hagyományos keresztcsűr helyén épült új fa épületben. Nem szerencsés, ha az új épület telepítése olyan helyre történik, ahol a hagyományos portán nem volt épület, pl az udvar közepére helyezett kiülő szaleli. Az egységes településkép szempontjából is javasolt megőrizni a hagyományos beépítési helyeket. A szabályozási tervben viszont lehetővé kell tenni hogy a keresztcsűrük helye építési hely legyen, a „pajtasor” újra kialakulhasson. (A szokásos oldalhatáros beépítés a kötelező oldalkert előírás szerint ezt nem tenné lehetővé)

Üdülőterület



A Bódvarákói üdülőterület az egész Bódva völgyben egyedülálló lehetőségeket rejt magában.

Ehhez vissza kellene állítani az épületek egykori pompáját, a rekonstrukcióhoz fotódokumentáció rendelkezésre áll. Újabb üdülő épületek is épülhetnek, javasoljuk a stílusegység megtartását.

A létrejövő szálláshelyek használatához jól kapcsolódhat a görög katolikus kápolna (vallási turizmus, lelkigyakorlatos csoportok). Az egykori bányaüzem kiszolgáló épülete pedig az Esztramos hegy és a Rákóczi barlang látogató központja lehetne.





Utcák, közterek

Bódvarákó közösségi felületei az utcák, a templom környezete, és a buszmegálló környéke. Itt találkoznak, beszélnek az emberek, osztanak meg híreket egymással, és adják át a fölösleges termést a szomszédnak.

Akkor tűnik egészségnek egy utcakép, ha rendezett az árok, virágosak az előkertek és nem utolsó sorban fák állnak a köztéren. Bódvarákó mérete miatt kevés helyen van lehetőség utcafasítást kialakítani, de ajánlott egy-egy liget ültetésével új fókuszpontokat létrehozni a faluban, egységes koncepció mentén. Ajánlott fajok a növények fejezetben.

Egy virágláda, virágos köztér fényt ad a falunak, azt üzeni, itt laknak, és szeretnek itt lakni. A növények fejezetben felsorolt, illetve a faluban már bevált, évtizedek óta ültetett virágokkal egyszerűen és költséghatékonyan meg lehet oldani a közterek felvirágoztatását.

A falu határában meghatározó, közös elfoglaltságra alkalmas zöldfelület. Tavasszal virágával örömet, nyáron lombjával árnyat, ősszel termésével okoz örömet a lakosoknak. A lakott területen kívüli ültetvények az élő falu indikátorai.

Az érkezés és távozás pontja a buszmegálló, ennek tükröznie kell a falu színvonalát, ezért a festett vascső hullámlemezzel nem méltó Becskeházához. Ajánlott anyagok. vakolt oszlop, agyag cserép, sötétre pácolt fa. Igaz ez a település egyéb köztéri berendezéseire is, legyen az pad, hulladéktároló vagy világító test.

Hagyományos faluképi területen vagy ófaluban nem javasolt, sőt, nem megengedhető feltűnő, színes reklámhordozó alkalmazása.

Vonalas létesítmények az árkok, vezetik a tekintetet, szervezik az utcát, de nem szabad túl markáns megjelenésűnek lenniük, gyeses vagy betonelemekkel burkolat árok kialakítása legpraktikusabb, ahogy a jelenlegi állapot is mutatja, ezeket könnyű fenntartani, és érdemes is

Összegzés

Ha Bódvarákó település jövőjét próbáljuk megjósolni, pesszimista és optimista szemüveggel is láthatjuk azt.

Hátrányként könyvelhetjük el, hogy a zsáktelepülés kiesik az országos úthálózat véráramából, hogy épületállományának nagy része megrekedt az ötven évvel ezelőtti szinten, hogy lakói nagyrészt idősek, hogy nincs élet a faluban.

Ugyanezeket a tényeket másként is értelmezhetjük: a falu nyugodt, csendes, tiszta a levegője, a faluképe egységes, falusi turizmusra kiválóan alkalmas, nem épültek tájidegen kockaházak és falura nem való emeletes házak, földjei nem szennyezettek.

Meglátásunk szerint Bódvarákó település jövője szempontjából az az alapvető kérdés, hátrányait előnnyé tudja e kovácsolni? Tud-e vonzó lenni azon fiatalok számára, akik a mostanság megnyíló lakhatási, turisztikai és mezőgazdasági támogatásokat felhasználva jövőjüket egy ilyen településen képzelik el, szívesen részt vesznek képének formálásában, jövőjének építésében.

A tenni akarás, a megfelelő környezet, a megfelelő szabályozás, elengedhetetlen, de nem elégséges. Összefogással, az érdekek kölcsönös tiszteletben tartásával vissza kell térni azokhoz az értékekhez, amik a „romlatlan” faluközösségekre voltak jellemzők, mint az önmérséklet, a takarékoságból fakadó fejlesztés, a szolidaritás, az önbecsülés és közbecsület, a valláserkölcs és a hagyománytisztelet.